

УДК 094:821.161.2-1]"1917/1918":025.17(477.411)
DOI: 10.36273/2076-9555.2019.7(276).41-46

Андрій Підпалій,
кандидат філологічних наук, доцент, старший науковий співробітник
Державного архіву друку Книжкової палати України,
e-mail: arkhiv@ukrbook.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6125-5002>

Ольга Устіннікова,
завідувач відділу ретроспективної бібліографії Книжкової палати України,
e-mail: biblio@ukrbook.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5245-0087>

Рідкісні поетичні видання маловідомих авторів 1917—1918 років зі спецфонду Книжкової палати України

Статтю присвячено дослідженню одного з найцікавіших періодів в історії української літератури, а саме 1917—1918 рр., на матеріалі рідкісних поетичних видань маловідомих авторів зі спецфонду Книжкової палати України.

Українське книговидання стрімко розвивалось у період Української революції, а з ним — і література. Поетичні видання уддовольняли потребу в українському художньому слові. Величезний масив того часу до сьогодні є майже не дослідженим.

Загальними тенденціями в широкому виданні поетичних книг були: пропаганда національного руху, революційна тематика в стилістично-образному епігонстві творчості Тараса Шевченка, Івана Котляревського, Леоніда Глібова чи раннього символізму: Григорія Чупринки, Миколи Філяньського, Олександра Олеса та інших. Виявлено, зокрема, одного з авторів пісні "Стоїть дівча над бистрою водою...", відомої як народна. Автором частини тексту був кийський телеграфіст Порфірій Ковальчук.

Однак серед видань маловідомих авторів є зразки поезії, котра належить до непересічного новаторства, що визначало, разом із творчістю відомих письменників, розвиток української поезії загалом і в окреслений період зокрема (наприклад, футуризм Олеси Святогора чи автологічність Микити Мандрики).

У статті проаналізовано збірку Олеси Святогора "Поєми" — як загублену ланку в становленні поезики групи "здорового футуризму" (Гнат Михайличенко, Михайль Семенко та інші). Проаналізовано збірку Микити Мандрики "Пісні про анемону" — як одну з перших спроб в українській поезії використати автологію в поетичній образності.

Дослідники констатують неоднорідність, різностильовість української поезії періоду Української революції.

Автори наголошують на потребі проведення подальших досліджень рідкісних поетичних видань зі спецфонду Книжкової палати України для вивчення всього багатства національної художньої літератури. Завдяки подібним розвідкам більш коректним стане аналіз принципів, динаміки стилістики розвитку революційної поезії як частини пропаганди, а також розвиток високої нішевої поезії вузьких груп у сегменті маловідомих літераторів.

Ключові слова: поезія Української революції, маловідомі поети, футуризм, автологізм, символізм, поезія в прозі, епігонство, революційна поезія, народна пісня літературного походження

Постановка проблеми. За столітню історію в книгосховищі Книжкової палати України накопичено неоціненні скарби національної культури, зокрема й поезії. Розкриття цих фондів є актуальним завданням сьогодення, оскільки подальший розвиток нашої держави неможливий без збереження і опрацювання багатой духовної спадщини попередніх поколінь.

Пропонована стаття націлена на розширення уявлень про літературний процес періоду Української революції. Розглянуто поетичні збірки маловідомих авторів як першоджерела для вивчення особливостей розвитку поетичних стилів.

Мета статті — визначення історико-літературної значущості рідкісних поетичних видань маловідомих авторів 1917—1918 рр. зі спецфонду Книжкової палати України; виявлення, оприлюднення та введення в науковий обіг творів письменників, які були безпосередніми учасниками тогочасного культурного процесу, а сьогодні є загубленими ланками в історії літератури, що дасть змогу продемонструвати багатство недосліджених і неоприлюднених фондів; заповнення лакун щодо нез'ясованих аспектів вивчення поетичних текстів, створених у період одного з найвищих культурних піднесенень в українській історії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поетичні книги доби Української революції, а саме 1917—1918 рр., зі спецфонду Державного архіву друку Книжкової палати України, здебільшого не-

відомі не лише читачам, а й дослідникам літератури, попри те, що становлять неабиякий історичний і літературознавчий інтерес.

Стереотипи, закладені радянською історіографією та літературознавством щодо окресленого періоду, під час ознайомлення з фондом зникають, наче чиясь брехлива вигадка, коли оявлено правду.

Значна частина поетичних збірок 1917—1918 рр. присвячена темам і завданням Української революції й не належить до "виробів більшовицького дискурсу", оскільки їх проблематика всуціль проукраїнська, античорносотенська й антивоєнна. У фондах також знайдено єдину україномовну збірку, що містить антинімецькі заклики [1].

У цих творах важливою є тема підступності "північного брата". Переважають головно революційна лірика й пафос, подекуди з вкрапленнями інтимних віршів. Наприклад, у збірці поетеси Людмили Волошки (справжнє ім'я — Людмила Януарівна Морозова-Курек) [2], виразні суто революційні мотиви, зокрема підступність та звівства чорносотенців, розстріл українських військових 8 серпня 1917 р. на залізничній станції Київ-Волинський тощо, а от інтимних поезій у книзі лише кілька.

У збірці Михайла Мочарського "Над полем прокляття ридає любов. Поезії війни" [3], виданій у Києві 1918 р., відчутний глибокий безнадійний біль поета, переданий у формі тужливої народної пісні. Завершує книгу віршований заклик до оборони молоді УНР.

Можемо натрапити на дві збірки 1918 р. із промовистими назвами "Вільна Україна" [4] і "Сироти України" [5], що позначені невибагливою "котляревщиною". Їх автор — член Центральної Ради, громадський і політичний діяч Микола Левитський. Зауважимо, що поетика більшості тогочасних збірок — це не зовсім вдале епігонство Івана Котляревського, Тараса Шевченка, Степана Руданського чи Леоніда Глібова.

Поміж поетичних видань 1918 р. знайдено збірку співробітника київського телеграфу Порфирія Ковальчука "Моя муза" (видання друге), що містить вірш під назвою "Із знайденого листа":

Скажи, на що тебе я полюбила?..
Скажи, нащо довірилась тобі?
Коли б не ти, сумна я не ходила,
І день, і ніч не мучилась в журбі.
Без тебе я, як цвіт без сонця в'яну...
Без так!... так тяжко в світі жити
О де ж, скажи, я чарів тіх достану,
Щоб як тебе забудь і розлюбить?.. [6, с. 17].

Наведений фрагмент знаний як частина народної пісні "Стоїть дівча над бистрою водою...", відомої в сучасних обробках гурту "Смерічка" та Квітки Цісик.

Певна річ, є поетичні збірки того часу з більш модерною поезикою, автори яких, розміщуючи "обов'язкову" поетичну оду Олександрю Олесю, здебільшого наслідують Григорія Чупринку чи Миколу Філянського. Наприклад, ліричні вкраплення в революційній збірці Олесь Жихаренка:

Ти богорівна,
Немов лілея
Струнка і біла
Як мрійна фея...
...Тремтіли згуки, —
Коли зазнало
Обіймів тіло,
І серце грало,
Солодко мліло...
... і повний келих
П'є насолоди
В краях веселих,
В краях свободи [7, с. 5].

Або ж уривок із поезії "Фея Волі" зі збірки "До раю злotosяйного" Петра Тенянка:

... Ти живеш в моїх уявах,
В творах мрій і дум яскравих,
Палко ласкою хвилюєш,
Ніжно вродою чаруєш.
Дивна феє царства волі
В злототканім ореолі... [8, с. 125].

Зрідка, але трапляється російська революційна сатирична поезія — зазвичай антимоноархічна — епігонство пушкінських поетичних казок. Наведемо приклад із сатири Емілія Кроткого:

Царь вскричал: "Плевать на пьяниц!"
Я и сам — республиканец:
С детства, правду говоря,
Нет в башке моей царя! [9, с. 16].

Загалом, поезія періоду 1917—1918 рр. зі спецфонду Книжкової палати виразно демонструє український революційний пафос і тематику.

Проте поміж книжок можна віднайти невідомі поетичні діаманти, що незрозуміло з якої причини згубились у вирі історії та політичної літературознавчої тенденційності.

Вражають дослідника достатньо високою естетичним рівнем малознані книги двох поетів, віднайдені у спецфонді за 1917—1918 рр. Це експериментальна збірка "Поєми" 1918 р. [10] видавництва "Шлях", авторства майже невідомого в Україні письменника під псевдонімом Олекса Святогор. Естетично книга була близькою до творчості митців Білої студії, згуртованої художником та поетом із новаторськими європейськими модерністичними поглядами Михайлом Жуком, а особливо тієї її частини, яка стала називатися групою "здорового футуризму" (Гнат Михайличенко, Михайль Семенко та інші) й була пов'язана, як й інша її частина, Музагет, із журналами "Шлях", "Музагет", "Мистецтво" та нездійсненим проєктом — часописом "Біла Студія". А також — збірка інтимної лірики "Пісні про Анемону" Микити Мандрики [12], поета, члена Центральної Ради, що емігрував до Канади 1922 р., стилістика якого цілком відмінна від панівного різностилля того часу.

Постать Олекси Святогора загалом не відома сучасному українському літературознавству. Це псевдонім Олексія Федоровича Агієнка, революціонера-анархіста, одного з організаторів анархічної "Чорної гвардії", учасника петлюрівського антигетьманського повстання, одного з перших поетів-футуристів, автора положень футуризму у відомому російському філософському збірнику інтелігенції "Вехи" (1909), поетичних збірок "Взмахи" (1909), "Стихеты о вертикали" (1914). Згодом він проголосив нову течію футуризму — "вулканізм", видавши 1917 р. збірку "Петух революції" одного із засновників філософської течії біокосмізму. Поет народжений у Харківській губернії 1896 р. у сім'ї священника і страчений під час великого терору 1937 р. сталінськими сатрапами. Олекса Святогор вважав себе лідером космічної творчої революції.

Найгрунтовніші українські довідники надавали лише інформацію про шість публікацій поем у журналі "Шлях" за 1917—1918 рр. та, як додаток до цього часопису, вже згадану збірку, а також негативну рецензію Миколи Зерова. Російські джерела

вказують тільки на співпрацю з київським часописом "Шлях", а після розгрому більшовиками анархічних груп у Росії — про перебування під час революції в Україні, участь в анархічному рухові та загалом про богошукання поета.

В опублікованих у збірці поемах знаходимо ту втрачену ланку поетичного процесу, якої не вистачало для уявлення про стилі й розвиток української мовою експериментальної поезії часу Української революції та, відповідно, про підґрунтя для виникнення потужної авангардистської течії як у поезії, так і в українському мистецтві. Українські образні системи, зокрема, проглядаємо за наявністю впливів від чупринкового рослинного світу до водного хронотопу збірки поезій "В свічаді плеса" Сидора Твердохліба (до речі, цей вплив також простежуємо в "Блакитному романі" Гната Михайличенка). Зауважимо, що образ квітки як один із найважливіших у тогочасній сецесії, не став типовим для творчості Гната Михайличенка, на відміну від Олекси Святогора, котрий опублікував поему з промовистою назвою "Ромашкове сонце" в № 3 часопису "Шлях" за 1917 р.

Використовуючи паралелізми в поемі "Мій шлях", автор розширює можливості лексичних та образних поєднань для динамізації як головного принципу футуризму, де подорож до вимріяної коханої та розчарування перетворюються в подорож у самоцінність себе і безмежність світу, одягнену в радикализовану метафорику, котра корінням сягає раннього українського символізму та лексики поетичних творів митців Білої студії.

Автор одразу моделює світ на дві антагоністичні несумісні протилежності: "Небо і сонце за кріпкою завесою. Через її важку тканину видно п'євваті хмари і блакитні хвилі етеру..." [10, с. 3]. А зв'язок лише вночі в нижньому світі, паралелізм голів квіток і людей, душ, блакиті, ночі: "...А вночі гострі зоряні проміння проходять через її незчисленні петлі, ковзають по закурених головках дрімлючих квіток, неждано зачіпають вартові струни душі..." [10, с. 3].

Автор, як і язичники, поділяє світ на три рівні (світ богів, людей, мертвих), але світ мертвих у поета перетворюється у світ людей і світ квіток, і є як посланці у світ неба (блакиті) — птахи. Очуднення здійснюється завдяки зміщенню й взаємній інтерференції інваріантності поганської трицілісності світу. Взаємопроникнення відбувається не лише в просторовому полі, а й в образному та лексичному рівнях.

Протилежності акцентуються центральними символами-лексемами: "квітка" на початку поеми, і "вперед" у середині й наприкінці. Образ квітки несе значення краси, таємниці просторової статичності, а "вперед" — це постійний заклик руху ліричного героя до мрії — нареченої Пенелопи, яка зрештою виявилася потворою-повією (подібність до образу жінки-краси, що при наближенні перетворюється в жадливу отруйну огиду з поезій у прозі Миколи Вороного), від катастрофи мрії до безмежності світу й фантазії та знання.

Сюжет поеми нескладний, проте поетика автора, паралелізми, здавалось, до того несумісних понять, лексем тощо, паралелізми цілісного та фрагментарного, семантичні поля, утворені радикальною на той

час поетичною технікою, демонструють уперше в українській літературі відхід сюжету в ліро-епічному жанрі на другий план і домінування саме поетичної мови, образності, лексики, емоційності, ідей у літературному творі.

Ідея всемогутності естетичного чуття, що після катастрофи "статичної мрії", яка виникла в бездієвому стані ліричного героя, змінюється подоланням простору всіх його трьох взаємопрониклих рівнів, як інструмент витворення динамізації та безмежності мистецтва.

Без сумніву, ця, одна з найпатетичніших і водночас найгуманістичніших поем в українській літературі, проголошуючи безмежність людської естетичної чуттєвості, долаючи застарілі символи та образність, не мала жодних політичних завдань. Поет надзвичайно вдало демонструє можливості теорії "мистецтво для мистецтва".

У поемі "Революція" Олекса Святогор розглядає цей процес як позаполітичний акт стихії в оновленні, як акт самотворення в людях людськості та свободи. Використовуючи водночас аграрну українську архаїку як мотив і тему образу (просівання через решето), паралелізм кількох сюжетів (обивателя, зраненого горобця, стихії), він виписує в одному з них, наприклад, психічний стан пригніченої людини: "Кожний новий день навалюється темною грудю. Під нею круто згиналася спина, з рота і очей бризкало ущипливе дратування і злість. В душі швидко виростало довге отруйне жало, і від найменшого руху, від необережного товчка воно зливалось і шипіло. Отруйне жало зробило дірки в дерев'яному лиці. І замість лица обиватель носив решето, і крізь нього густо сіяв роздратування своєї обивательської душі" [10, с. 9]. Предмет селянського побуту стає символом трансформованого обличчя в розпад, занепад людського. Революція для поета — це образ весни, оновлення, оживлення людськості. Революція як символ, на відміну від Гната Михайличенка, у якого це "плісняво мікробна потойбічна пляма", для Олекси Святогора навпаки: "...От близько сонячна пляма, — вона прийде неждано і швидко, вона вже стукає до дверей, не терпляче барабанить по шклу надвірного вікна. Хвірточка і двері розчиняються перед горобцем. І переді мною. Розкриваються широкі краєвиди. Вільно розверну всю міць і красу своєї думки, почуття і волі. — Сни були пронизані радістю, сни були витканими з вільних шляхів, з білих зелених гір, з захмарових аеропланів, з мільярдів міцних і мудрих голосів", "...і він летить в надра весни і волі..." [10, с. 12]. Революція і свобода для поета — це загальний екстаз радості, творчості й безмежності можливостей людини.

Естетика й стилістика українських поем Олекси Святогора наймовірніше близька до творчості митців гурту "здорового футуризму" з Гнатом Михайличенком та Михайлем Семенком. Синтаксис своєю ускладненістю близький до поем Михайля Семенка та пізніших перекладів Гомера Бориса Тена (Миколи Хомичевського), що замолоду був футуристом і лише згодом став адептом неокласицизму та античності, залишаючись майстром ускладнених конструкцій. Вплив французьких "проклятих поетів" на Олексу Святогора

в образності, тематиці, сюжеті, категоріях лексики та значень — незаперечний, як загалом і на виникнення більшості стилів у питанні техніки європейського поетичного авангарду. Особливо він близький до їхніх поезій у прозі: стилістика, символіка та пафос, мотиви. Виразно помітний вплив Артюра Рембо, Лотреамона, ба навіть екзотизму Шарля Бодлера і загалом парнасців з їхнім біологізмом. У наш час вже бачимо суголосність українських поетів Олекси Святогора тодішнім пошукам раннього Сен-Жон Перса.

Негативна критика творів поета, рецензія Миколи Зерова в "Книгарі" за 1918 р., де він під новаторством бачить лише: "...повну нездатність висловити людськи найелементарнішу думку... несмак, сумбур і претензії незвичайні..." [11, с. 602], ця критична думка своєю тенденційністю дуже близька до пізнішої характеристики творчості Гната Михайличенка, яку надав Сергій Єфремов в "Історії українського письменства". Питання, якою мірою цей відгук об'єктивний, тим паче, що згодом сам Микола Зеров із захопленням вельми високо оцінював природу і образність поезії Гната Михайличенка, ліричність "Блакитного роману" в часи відомої дискусії, коли був на боці Миколи Хвильового з його гаслом "Геть від Москви". Деякі поетичні засоби, фрагментація до опредмечування, виокремлення та акцентування деталей усталених цілостей, відторгнення ознак міста, його спрощена до знаків демонізація, послідовне сурядне перелічення, однорідне перелічення різнокатегоріальних лексики та значень аж до табуйованих для пафосу варіантах наближують творчість Олекси Святогора 1917—1918 рр. до поезики кінця 50—60-х рр. ХХ ст., зокрема Юрія Тарнавського — найяскравішого поета Нью-Йоркської групи й найпоследовнішого адепта трансавангарду. Олекса Святогор зазначає: "...Тут земля плете злі повісті, тут час ляскає зубами, як чорний хижак, тут людська маса дивиться одним гранчастим оком, як у комах, і махає мільйонами рук, як обрізаними крилами. Тут запах поту, поклик про допомогу, і безсоромний регіт — злилися в важку, як земля, сіру масу".

"Там, за завісою, сміло утворюють льоти вільні птиці. А тут душа немов курка..." [10, с. 4]. Це вкотре свідчить, що одна з найважливіших функцій поезії — розвиток можливостей мови.

Проте стилістично і образно поезія Олекси Святогора найближча до поезики Гната Михайличенка, але всуціль без політичних "кольорів" у творах. Складна й суперечлива і постать, і діяльність Гната Михайличенка, який був членом Центральної Ради, членом ЦК боротьбистів, пов'язаний із червоними, але водночас у "Блакитному романі" вбиває "червону потвору". Ймовірно, еволюція його політичних поглядів, засудження погромів Муравйова, а згодом і розчарування в комуністичній "потворі" стали причиною зради та втрати денікінцями 1919 р. Розстріляно було разом із Клавою Ковальновою, Василем Чумаком, який теж брав участь у петлюрівському повстанні проти гетьмана.

Ймовірно, схожий революційний шлях Олекси Святогора та Гната Михайличенка, спільна участь у повстанні, одночасне перебування в тюрмах, зрештою, спільне читво, можливі літературні дискусії, подібні принципи, взаємне домінування опірних образів-сим-

волів, створювали естетичний казан, в якому зародилася цілісність поезики групи "здорового футуризму".

Зазначимо, що "Блакитний роман" Гната Михайличенка мав незаперечний вплив на створення новели "Я (Романтика)" Миколи Хвильового, чи прокомуністичного "Червоного роману" Андрія Головка, що заперечував естетику Михайличенка, чи "Балади про блакитну смерть", "Балади про вулкан" Богдана-Ігоря Антонича, як і загалом на структуру циклів української поезії у прозі аж до збірки Юрія Тарнавського "Без Іспанії".

Твори Олекси Святогора, що сьогодні випали з літератури, і, здавалось, зникли назавжди, є ланками становлення першого поетичного авангарду в Україні, від несміливих експериментів у першому поколінні символізму до радикальної поезики "Блакитного роману" — в наступному. Динамізм поетичної образності, структура змін образів у творі, динамічність змін символіки свідчать про надзвичайну спільність творчості Олекси Святогора з ідеями членів групи "здорового футуризму". Подібні чинники образності Гната Михайличенка й Олекси Святогора ніби є елементами однієї поетичної розширеної структури:

— схожість образу тасмної нареченої (у Святогора — Пенелопа, у Михайличенка — Мавка-Іріс);

— захоплення екзотичною образністю, що притаманна в той період і Михайлю Семенку;

— притчевість; спільне акцентування на темі та образі повії; культ міцного тіла, патетична тілесність, культ роду й крові; загальна патетичність окремих фрагментів; широке взаємне використання образів осіннього холоду й тепла, світла й вогкості, темних плям і проміння; культ отрути як метафізики природи, частини її стихії; культ звільнення.

Багато спільного зустрічаємо в лексиці й семантиці творів митців, а також структурній будові речень. В Олекси Святогора: "Вперед! До просторів небесного поля! Іду і чую, як у душі заворушилося коріння квіток. Блакитні води оживляють їх... Струмочки, ріки і озера піднімають до неба незчисленні свічада. Вони мов мудреці і астрономи, розгадують тасмниці бездонного космосу... Вперед! до світлої мети блакитних мрій!..." [10, с. 4].

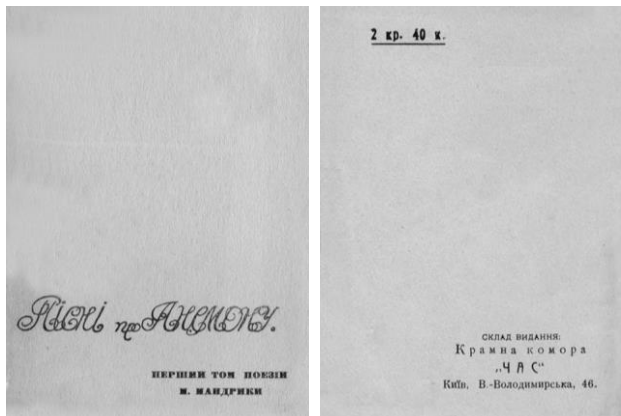
Подібну лексику та образність маємо в Гната Михайличенка: культ блакиті, свічад тощо.

Крім спільного, творчість Гната Михайличенка та Олекси Святогора містить також багато взаємних протиставлень, структурних заперечень. Наприклад, у Святогора займенник "Я" зосереджує концентрацію на собі і, як логічна образна протилежність до "Я", "ТИ", "ВІН" — у "Блакитному романі" Михайличенка. Навіть образність кольору очей поета у Святогора постає в іншому забарвленні: "Але запорощенні очі не могли осліпити його блакитноокої душі", у Михайличенка поет — кароокий, але душі блакитні... Взаємна протилежність у загальній структурі, семантиці й лексиці у творах і водночас спільність образів обох поетів свідчать про спільне творче середовище і глибoku обізнаність із творчістю один одного.

Безумовно, поеми маловідомого до сьогодні автора Олекси Святогора можуть лише тепер бути гідно науково оцінені та прочитані з погляду всієї історії пізнього символізму, поетичного авангарду та трансавангарду ХХ століття в українській поезії.

До маловідомих належить ще одна книга, від-
найдена у спецфондах Книжкової палати, — "Пісні
про Анемону" Микити Мандрики (1886—1979).

Автор забутої збірки мав на меті розширити панівні
в тогочасній літературі стилістику та теми. Проте збірка
свого часу дістала доволі критичну рецензію Миколи
Зерова в "Книгарі": "...Мандрика поет химерний, що
любить екзотизм і незвичайність" [13, с. 346].

Попри активну політичну позицію поета, члена
Центральної Ради, доктора права, дипломата УНР,
автора поем "Мазепа" (1960), "Вік Петлюри" (1966),
що вийшли друком уже у Вінніпезі, саме збірка
1918 р., видана в революційному Києві, є збіркою
інтимної лірики. Характерно, що в ній взагалі майже
немає поезій на суспільно-політичні теми.

З дистанції сьогодення можемо стверджувати, що
тогочасна творчість Микити Мандрики — цікаве
явище з кількох точок зору. По-перше, саме в цій
збірці чи не вперше в українській літературі наявна,
хоча й несмілива, спроба ввести в поезію принцип
автологічності (прямого називання) для витворення
образу. Українська література під впливом фольклору
більш схильна до металогічної мови, метафоризації,
епітетів тощо. Згодом, аж за часів перелому
60—70-х рр., автологізм був реалізований у сюрре-
лістичній поезії Василя Рубана, а сьогодні бачимо
його в прозі Григорія Гусейнова.

Опис автором чуттєвої події — рухів, фізич-
них дій закоханих — витісняє звичні епітети, мета-
форику. Для поета найважливішим стає достовірний
опис украї емоційних інтимних станів двох, проте не
розмитий метафорику, яка присутня, однак не
відіграє головної функції:

Нічка, як твої очі...
...Хто ж там цілує в нестямі
Білі ручата твої!!!
...Хто в твої оченьки впивсь?
Твій аромат хто вдиха?..
...Хто тебе мила коха? [12, с. 9].

Завдяки автологізації, яка, можливо, має сліди
натуралізму, відчуваємо надемоційність художнього
образу:

Ти не цілуєш — серце рвеш устами...
Ти не ласкаєш сонцями-очами...
...любиш словами,
По серці пишеш як ножами [12, с. 11].

Незвичними для того часу є рими (боги —
дороги) в ямбічному ритмі:

Дуби стоять як боги,
І срібні скрізь дороги... [12, с. 15].

Автологія у Микити Мандрики — на рівні
вкраплень, невеликих фрагментів. Вона виросла з
пережитої інтимної буттєвості, що домінує у збірці.
Тема міста проявилася в суміші традиційних поетич-
них моделей із новою лексичною системою — урба-
ністичною, або інтимною. Тут, зокрема, типово міське,
київське дерево — каштан накладено на поетичну
традицію з ключовим елементом "на покоси", від
традиційного словосполучення чи з традиційною пате-
тикою образу "грому" поєднані "поцілунки":

Ходім в вітри, що тріпають коси,
Що твої ніжки обгортають,
Що на дорогу у покоси
З каштанів листя обсіпають!
Ходім каштани де рядами
Стоять і сваряться з вітрами!..
...В вітрах і громах цілуватись... [12, с. 41].

З'являється мотив відокремленості ліричних героїв
від міста, анексія прозової мови (майже розмовної)
поезією, що стало характерним для лірики 1960-х рр.:

Над парком світяться огні...
Гуде гуркоче місто...
Нас криють липи листом,
І ми одні...
Яка ж малесенька ти
На грудях тут у мене... [12, с. 7].

На мотиви інтимності впливала творчість Олек-
сандра Олеся, а "паркові" теми були характерними для
Миколи Філянського, екзистенційна напруженість
трагізму — для Григорія Чупринки.

Незвичні для поезії того часу поєднання за до-
помогою паралелізму звичайної мови і, здавалось би,
своєрідності містечкового фольклору, створюють те,
що формалісти називали очудненням:

...Які пахучі твої руки!
Який болючий час розлуки!.. [12, с. 25].

Поєднання тогочасних поетичних моделей у не-
типових комбінаціях робить поезію Микити
Мандрики важливим доповненням до тодішнього
літературного життя.

На завершення збірки, пройшовши крізь акценту-
вання нетиповості, можемо натрапити на цілком не-
очікувано вивершені фрагменти з вдалою синтетич-
ністю образів, простою гармонійністю ритму і рим:

Ти як ніхто... І я звернув з дороги
Щоб ми пішли ясні, ясні як боги...
Нас тільки двоє, серце в нас одно
Ми йдем в ліси, ми йдем в діброви темні
Де є казки і марива таємні.
Що кликали, що звали нас давно...
[12, с. 174].

Збірка "Пісні про Анемону" — отруйну
наркотичну квітку — Микити Мандрики доводить, що
пошук у поетичній мові поезії може відбуватися на
маргінесі усталеної естетичності.

Висновки. У статті розглянуто найбільш естетично вагомі, на сьогодні маловідомі збірки поезії, видані в Україні у 1917—1918 рр., що зберігаються в спецфонді Книжкової палати України. Ці твори в наш час викликають не лише історичний, а й естетичний інтерес для національної культури, доповнюють наші знання про розвиток і динаміку

літературного процесу 1917—1918 рр. та допомагають подивитися на розвиток української літератури під іншим кутом зору, уможливають у майбутньому нову дискусію про зміну усталених уявлень та періодизацію, роль маловідомих авторів у еволюції й становленні модерної художньої української літератури.

Список використаної літератури

1. Котов К. На передодні війни ; Війна. (За часи останньої війни) : поема ; Карло Карлович фон Езельман : (вірш) / Кузьма Котов. — Катеринослав : друк. бувш. бр. Св. Володимира, 1917. — 31 с.
2. Волошка Л. Пісні волі : [поезії] / Людмила Волошка. — Житомир : електро-тип. Волин. губерн. земства, 1917. — 65, II с.
3. Мочарський М. Над полем прокляття ридає любов : поезії війни / Михайло Мочарський. — Київ : т-во "Грунт", 1918. — 62 с. — (Народня бібліотека ; ч. 2).
4. Левитський М. В. Вільна Україна : [поема] / Микола Левитський. — Єлисаветград : Спілка, 1918. — 16 с.
5. Левитський М. В. Сироти України : дума / Микола Левитський. — Єлисаветград : Спілка, 1918. — 24 с.
6. Ковальчук П. А. Моя муза : [поезії] / П. А. Ковальчук. — Вид. 2-ге. — Київ : Импрессион, 1918. — 31, [1] с.
7. Жихаренко О. Листопад : зб. поезій / О. Жихаренко. — Куп'янськ (на Харківщині) : друк. Верніковського, 1917. — 23 с.
8. Теняно П. До раю золотосіяного. [Ч.] 1 / Петро Теняно. — Черкаси : друк. Х. Д. Роздольського, 1917. — 158, [2] с.
9. Кроткий Э. Сказка о том, как царь места лишился : (в стихах) / Эмиль Кроткий. — Одесса : тип. Торг. дома И. Маймин и Г. Тепер, 1917. — 16 с. — (Сказки для взрослых).
10. Святогор О. Поєми [в прозі] / Олекса Святогор. — Київ : Шлях, [1918?]. — 15 с.
11. Зеров М. Олекса Святогор. Поєми / М. Зеров // Книгарь. — 1918. — № 10. — С. 602—603.
12. Мандрика М. І. Пісні про Анемону. Т. 1 : [Поезії] / М. І. Мандрика. — Київ : [б. в.], 1917. — 176 с.
13. Зеров М. М. Мандрика. Пісні про анемону / М. Зеров // Книгарь. — 1918. — № 6. — С. 344—345.

Andriy Pidpaliy
Olga Ustinnikova

Rare poetic editions of little-known authors 1917—1918 from the special fund of the Book Chamber of Ukraine

The article is devoted to one of the most interesting periods in the history of Ukrainian literature of 1917—1918 years on the material of rare poetic editions of little-known authors of the special fund of the Book Chamber of Ukraine.

Ukrainian book publishing developed rapidly during the National Revolution, and with it did literature. Poetic edition filled the need for Ukrainian artistic word. Huge arrays of the time are still hardly explored.

The general trends in a wide edition of poetry books were: the propaganda of the national movement, the revolutionary themes in the stylistic and feral epigonism of the works of T. Shevchenko, I. Kotlyarevsky, L. Glibov, or early symbolism: H. Chuprynka, M. Filyansky, O. Oles and others. Identified including one of the authors of the song "It is worth a girl over the calm water," known as folk song. The author of the established part of the text was the telegraphist in Kiev — P. Kovalchuk.

However, among the editions of little-known authors there are samples of poetry which belongs to an outstanding innovation, which determined, along with the works of famous names, the development of Ukrainian poetry (for example, Olexiy Svyatogor's Futurism or Mikita Mandryka's autologous authorship).

The article analyzes the boock of O. Svyatogor "Poems" — as a lost link in the formation of the poetics of the group "Healthy Futurism" (H. Mihailichenko, M. Semenکو, etc.). The boock of M. Mandryki "Songs about the anemone" is analyzed as one of the first attempts in Ukrainian poetry to use autology in poetic imagery.

The researchers ascertains the enormous heterogeneity, diversity of the Ukrainian poetry of the period of National Revolution.

The authors speaks of the need for further research of rare poetic editions from the special fund of the Book Chamber of Ukraine to study the entire wealth of national fiction. By such studies, a more correct analysis of the principles and dynamics of the stylistics of the development of revolutionary poetry as part of propaganda, the development of high niche poetry of narrow groups in the segment of little-known figures will be possible.

Keywords: *poetry of the Ukrainian revolution, little-known poets, futurism, autologism, symbolism, prose poetry, epigonism, revolutionary poetry, a folk song of literary origin*

References

1. Kotov K. (1917). Na peredodni viiny; Viina. (Za chasy ostannoï viiny); Karlo Karlovych fon Ezelman. Katerynoslav: dрук. бувш. бр. Св. Volodymyra.
2. Voloshka L. (1917). Pисni voli. Zhytomyr : elektro-tyр. Volyn. hubern. zemstva.
3. Mocharskyi M. (1918). Nad polem prokliattia rydaie liubov. Kyiv: t-vo "Hrunt".
4. Levyskyi M. V. (1918). Vilna Ukraina. Yelysavethrad: Spilka.
5. Levyskyi M. V. (1918). Syroty Ukrainy. Yelysavethrad: Spilka.
6. Kovalchuk P. A. (1918). Moia muza. Vyd. 2-he. Kyiv: Ympression.
7. Zhykharenko O. (1917). Lystopad. Kupiansk (na Kharkivshchyni): dрук. Vernikovskoho.
8. Tenianko P. (1917). Do raiu zolotosiainoho. [Ch.] 1. Cherkasy: dрук. Kh. D. Rozdolskoho.
9. Krotkyi E. (1917). Skazka o tom, kak tsar mesta lyshylsia. Odessa: tyр. Torh. doma Y. Maimyn y H. Teper.
10. Sviatohor O. Poemy. (1918). Kyiv: Shliakh.
11. Zеров M. (1918). Oleksa Sviatohor. Poemy. *Knyhar*, 10, 602—603.
12. Mandryka M. I. (1917). Pисni pro Anemonu. T. 1. Kyiv: [b. v.].
13. Zеров M. M. (1918). Mandryka. Pисni pro anemonu. *Knyhar*, 6, 344—345.

Надійшла до редакції 18 липня 2019 року